

**Vətənin sevməyən vaxtsız qocalır,
Könül rübabında "vay" nəfse çalır
Xalqın sevən, xalq əlilə ucalır,
Qolunda qüdrətli el gücü olur.**

O taylı, bu taylı Azərbaycanın aşiq oğlu Hüseyin Cavanın şeiridir. Vətən sevgisi ilə qəlbi hər zaman döyünüb aşığın, Arazın göz yaşlarını, paralanmış Azərbaycanın yaralarını sazının simlərində dilləndirib. Ayrılıq ağrısını gah saz havalarında, gah da şeirlərində, gah da dastanlarda dilə gətirib. Səttarxanın hünərinə dastan bağlayıb, Təbrizin gözəlliyini vəsf edib, Demokrat Firqəsinin etibarlı davamçısı olub. Güneydən Quzeyə köçüb gələndə özü ilə bir ömürlük həsrət gətirib, yurdunda boynu buruq qoyub gəldiyi qızı Nərgizin həsrətini havacata düzüb... Ustadın "İrəvan çuxuru" havası üstündə oxuduğu "Nərgizin" rədifli şeiri buna nümunədir.

"Türkün dili tək sevgili dil olmaz" rubrikasında aşiq Hüseyin Cavadan danışacağıq.

Hüseyin Cavan harada doğulub?

1948-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, 1946-cı ildən Azərbaycan Demokrat Partiyasının üzvü, 1967-ci ildə Azərbaycanın əməkdar mədəniyyət işçisi fəxri adı alan şair, aşiq Hüseyin Cavan (Əliyev Hüseyin Mikayıl oğlu) 1916-cı ildə Cənubi Azərbaycanın Qaradağ mahalının (İran adlanan ölkənin Şərqi Azərbaycan ostanındaki Kələyber şəhristanının Abışəhməd bəxşinin Seydan dehistanındakı) Uti kəndində yoxsul ailədə doğulub. Atasının vaxtsız vəfatından sonra anası Zöhrə bir yaşlı oğlu Hüseyini xilas etmək ümidi ilə Şimali Azərbaycana gətirir. Onlar bir müddət Ağcabədinin Şərəfxanlı kəndində, sonra Dəliməmmədlidə yaşayıblar. Hüseyin 7 yaşından muzdurluq etmiş, qoyunquzu otarmışdır.

1927-ci ildən 1935-ci ilə qədər Göyçəli Aşiq Ələsgərin qardaşı oğlu Aşiq Musanın şagirdi olmuşdur. Bu sənətin sirlərini, şifahi xalq ədəbiyyatını dərinlən öyrənmiş, toydüyünlərdə, el şənliklərində çıxış etmişdir. 1934-cü ildən arabir şeir yazsa da, poetik yaradıcılığa əsasən 1940-cı ildən başlamışdır. Onun ilk şeirləri: "Gül Azərbaycan", "Oyan, vətəndaşım", "Ana vətən", "Oktyabr" və s. Təbrizdə "Vətən yolunda" qəzetində dərc olunmuşdur.

Milli hökumətin "21 Azər" medalını alan aşiq...

Aşiq Hüseyin Cavan Quzeydə bir neçə illər yaşadıqdan sonra doğulduğu Güneyə köçüb. Qeyd edilənlərə görə, 1938-ci ilin iyulunda Cənubi Azərbaycana köçüb Təbrizdə yaşayıb. Milli-demokratik hərəkat təlatümə gəldiyi zaman səngərdən-səngərə gəzməmiş, sazi və sözü ilə fədailəri qələbəyə ruhlandırmışdır. Milli hökumət onu "21 Azər" medalı ilə təltif etmişdir. 1946-cı ilin martında Təbrizdə dövlət dram teatri təşkil olunarkən o,

hərlerini qeyd edən Cavan "Qaradağ" rədifli qoşmasında bunları yazır:

tanları zaman-zaman yaddaşına həkk edərək, eyni zamanda bəhrələnərək ruhunda

rinin mayası olan aşiq şeirinin "dodaqdəyməz", "dildönməz", "qifilbənd" kimi az yayılmış

Güneyli məşhur demokrat aşiq - Qaradağın Uti kəndində doğulmuşdu...

direktor müavini vəzifəsində çalışmış, inqilabi ruhlu nəğmələri ilə çıxış etmişdir. Burada aşıqlar ansambli yaratmışdır. Azərbaycan Demokrat Firqəsi və milli hökumət ona xalq artisti fəxri adını vermişdir.

Güneydən Quzeyə əbədi köç...

Milli Hökumət qan içində boğulandan sonra Şimali Azərbaycana qayıdan aşiq Hüseyin Cavan 1946-cı ildə M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında solist işləmişdir. 1948-ci ildən Goranboy rayonunun Əzizbəyov (indiki Kəhrizli) kəndində yaşamışdır. Ümumittifaq xalq yaradıcılıq evinin tədbirlərində dəfələrlə iştirak etmiş, Böyük teatrda çıxışı hərətlə qarşılanmışdır. 1953-cü ildə Respublika özfealiyyət incəsənət festivalının laureatı olmuş, birinci dərəcəli diplom almışdır.

Məlumata görə, Moskvada Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti ongünlüyündə aşıqlar dəstəsinin bədii rəhbəri olmuşdur. "Şərəf nişanı" ordeni və fəxri mükafatlarla təltif edilmişdir.

Qeyd edilənə görə, aşiq Hüseyin Cavan 1985-ci il noyabrın 14-də vəfat etmişdir.

"Oğlun Səttarxandan sinə dağlısan"...

Aşığın "Azadlıq mahnıları", "Aşığın arzuları", "Şerlər", "Sədəfli saz", "Qoşmalar", "Şerlər", "Danış telli sazım", "El aşığı", "Bahar kimi" şeirlər kitabı nəşr olunub.

Ustad aşığın yaradıcılığı haqda yazan tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, aşiq şeirinin bütün növlərində yazan aşiq Cavan əsasən gəraylı və qoşmalara üstünlük vermiş, Güney Azərbaycanın gözəlliklərini, qəhrəmanlarını öz şeirlərində vəsf etmişdir:

*Gözlerim vətəni qəmli görəndə.
Dərdim təzələndi, xəyala düşdüm.
Xalqın nələsindən, xalqın ahından,
Alışdım odlara, bu hala düşdüm.
Cəlladlar əlində dağılır vətən,
Ayrılar analar körpələrindən,
Elin nələsini eşitdikcə mən,
Dolandım, mahaldan mahala düşdüm.*

Şeirlərində tez-tez Güney Azərbaycanın dağlarını, şe-

*Təbriz bir anadır, sən də oğlusan,
El bilir, ürekdən ona bağlısan,
Oğlun Səttarxandan sinə dağlısan,
Onunçün ağarıb başın Qaradağ.*

Hüseyin Cavan Güney Azərbaycanda olduğu kimi Şimali Azərbaycanda da sevilir. Həm o taylı, həm bu taylı Azərbaycanın bir çox aşıqları onun təsiri ilə şeirlər yazmışlar.

İranda Pişəvəri hökuməti (Azərbaycan Demokrat Firqəsi) məğlub olandan sonra Azərbaycanın Şimalına gələn Cavanın burada bir çox şeir və qoşmaları məşhur olmuş, bundan başqa aşiq üç xalq dastanı qoşmuşdur.

Professor Vüqar Əhməd aşiq Hüseyin Cavanın yaradıcılığı barədə bunları qeyd edir: "Aşiq poeziyası əsrlər boyu Azərbaycan şeirinin milli-ədəbi zəmini vəzifəsini yerinə yetirib. Aşiq Hüseyin Cavanın yaradıcılığı mündəricə ilə formanın, bədii metodla dünyagörüşünün, vətəndaşlıq duyğuları ilə estetik zövqün vəhdətinə nümunə olacaq bitkin bir yaradıcılıqdır. Onun yaradıcılığı olduqca əhatəlidir. Vətənpərvərlik, xəlqilik, milli dəyərlərə, ana torpağa bağlılıq onun yaradıcılığında ön plandadır. Şairin poeziyasına nəzər edərək xalq həyatının tam, bütöv mənzərəsi canlanır. Uşaq vaxtından aşiq məclislərində iştirak eləyən, ən məşhur aşıqları dinləyən şair, onların söylədikləri das-

gur qaynayan bir çeşmə meydana gətirib və xalq həyatını hər tərəfli ehtiva edən bədii irs yaradıb. Xalq şeirinin hər formasında mükəmməl əsərlər yaradan şair, şeirlərində atalar sözlərinə, hikmətli ifadələrə geniş meydan ayırır və ibrətamiz kəlamlarla poeziya xəzinəsinə misilsiz naxışlar vurub.

Aşiq Hüseyin Cavan bilavasitə aşiq olduğu üçün xalq yaradıcılığı ənənələrinin forma xüsusiyyətlərinə peşəkarcasına bələd idi. Daha doğrusu, qələmə aldığı bütün şeir nümunələrini hökmən xalq şeiri formalarında yaradırdı. Təsədüfi deyil ki, şair öz yaradıcılığında çox az işlənən divanı, dodaqdəyməz divanı, ustadnamə formalarından da məharətlə istifadə edib. Aşiq Hüseyin Cavan özünə ustad saydığı, aşiq sənətində misilsiz töhfələr yaratmış Aşiq Ələsgər kimi aşiq poeziyasının çərçivələrini xeyli genişləndirərək, klassik poeziyamıza daha yaxınlaşdırıb, aşiq poeziyasının gözəl, mütərəqqi ənənələrini inkişaf etdirməklə bərabər, klassik ədəbiyyatın fikri dərinlik, tipikləşdirmə və bədii ümumiləşdirmə qanunlarını aşiq poeziyasının canına hopdurub.

Aşiq Hüseyin Cavanın formaca çox zəngin və oynaqdır, ahəngdar və gözəldir. Həmişə mənə ilə doludur, estetik gözəllik nümunəsidir. O, aşiq poeziyasının bütün növlərində ən gözəl, ən kamil nümunələr yaradıb. Xalq şeiri

formaları var. "Qifilbənd" zahiri cəhətdən qoşmadan seçilmir. O, eynilə qoşma kimidir. Lakin burda təsvir və tərif həyat, ilahiyyət və hikmət haqqında dərin, mənalı suallarla əlavə olunur, eyni zamanda təsvirin və tərifin özünü şərh etmək, daha doğrusu, mənasını izah etmək lazım gəlir. Xalq arasında qifilbəndlərə hikmətamiz qoşmalar da deyilir. Lakin qifilbəndlər, dodaqdəyməzlər, dildönməzlər elə çətin formalardır ki, belə formalardan yalnız Aşiq Qurbani, Aşiq Abbas Tufarqanlı, Aşiq Alı, Aşiq Ələsgər, Aşiq Hüseyin Şəmirkirli, Aşiq Hüseyin Bozalqanlı və sairə xalq şeirinə, aşiq sənətinə mükəmməl bələd olan, bədhətən qoşmalar, gəraylılar, təcnislər, müxəmməslər söyləyən sənətkarlar bu formalarda nəfis əsərlər meydana gətiriblər".

"Türkün dili tək sevgili dil olmaz" rubrikasında görkəmli Güney Azərbaycan şairi və aşığı aşiq Hüseyin Cavadan danışdıq, onun barəsində məlumat verdik... Əlbəttə, Təbrizdə, Qaradağda, başqa tarixi torpaqlarımızda bütöv Azərbaycanın himni səslənəndə, bayrağımız dalğalandanda aşiq Hüseyin Cavan kimi sənətkarlarımızın da ruhu şad olacaq, onda güneyli aşıqlar quzeyli aşıqlarla qoşalaşsın ustadın yaratdığı "Səttarxan dastan"ını danışacağıq...

İradə SARIYEVA